

AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA SHARTNOMAVIY MEXANIZMLAR ORQALI KORPORATIV QIYINCHILIKLARNI HAL QILISH

Abduxalilov Shahboz

TDYU “Fuqarolik huquqi” kafedrası o’qituvchisi

ANNOTATSIYA

Korporativ dedlok aksiyadorlik jamiyatlarini boshqarishda eng muhim muammolardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, aksiyadorlar teng ovoz berish huquqiga ega bo’lgan yopiq aksiyadorlik jamiyatlarida. Ushbu maqolada dedlok holatlarining oldini olish va ularni bartaraf etishda shartnomaviy chiqish mexanizmlarining o’rni tahlil qilinadi. Korporativ huquq bo’yicha ilmiy tadqiqotlar hamda turli yurisdiksiyalardagi amaliy tajribaga tayangan holda, mazkur ish aksiyadorlar kelishuvlari, buy-sell qoidalari va boshqa shartnomaviy mexanizmlar qaror qabul qilish falaji yuzaga kelgan holatlarda qanday qilib tartibli chiqishni ta’minlashi va korxona qiymatini saqlab qolishga xizmat qilishini o’rganadi.

Kalit so’zlar: *Korporativ dedlok, aksiyadorlik jamiyati, shartnomaviy chiqish mexanizmlari, aksiyadorlar kelishuvi, buy-sell (shotgun) bandi, put va call opsionlari, aksiyadorlar nizolari, qaror qabul qilish falaji, korporativ boshqaruv, yopiq aksiyadorlik jamiyati, ozchilik aksiyadorlarini himoya qilish, korporativ nizolarni hal etish, korporativ huquq, aksiyadorlar huquqlari, korxona qiymatini saqlash.*

CORPORATE DEADLOCK RESOLUTION THROUGH CONTRACTUAL EXIT MECHANISMS IN JOINT-STOCK COMPANIES

ABSTRACT

Corporate deadlock represents one of the most significant challenges in joint-stock company governance, particularly in closely held corporations where shareholders possess equal voting power. This article examines the role of contractual exit mechanisms as preventive and remedial solutions to deadlock situations. Drawing on corporate law scholarship and practical experience from various jurisdictions, this paper analyzes how shareholders’ agreements, buy-sell provisions, and other contractual arrangements can facilitate orderly exits and preserve enterprise value when decision-making paralysis occurs.

Keywords: *Corporate deadlock, joint-stock company, contractual exit mechanisms, shareholders' agreements, buy-sell (shotgun) clauses, put and call options, shareholder disputes, decision-making paralysis, corporate governance, closely held corporations, minority shareholder protection, corporate dispute resolution, corporate law, shareholder rights, enterprise value preservation.*

KIRISH

Korporativ qiyinchiliklar aksiyadorlik jamiyatlarini boshqarishda, ayniqsa aksiyadorlar teng ovoz berish huquqiga ega bo'lgan yopiq korporatsiyalarda eng muhim muammolardan biridir. Ushbu maqolada shartnomaviy chiqish mexanizmlarining qiyin vaziyatlarga qarshi profilaktika va tuzatish yechimlari sifatidagi roli ko'rib chiqiladi. Korporativ huquqshunoslik bo'yicha ilmiy tadqiqotlar va turli yurisdiksiyalarning amaliy tajribasiga tayanib, ushbu maqolada aktsiyadorlarning kelishuvlari, sotib olish-sotish qoidolari va boshqa shartnomaviy kelishuvlar qaror qabul qilishda falaj yuzaga kelganda tartibli chiqishlarni qanday osonlashtirishi va korxona qiymatini saqlab qolishi tahlil qilinadi.

Korporativ boshi berk ko'chaga kirish hodisasi aksiyadorlik jamiyatidagi aksiyadorlar yoki direktorlar qaror qabul qilishda boshi berk ko'chaga tushib qolganda, natijada boshqaruv falajiga uchraganida, kompaniyaning operatsion uzluksizligi va moliyaviy barqarorligiga tahdid solganda yuzaga keladi. Huquqshunos olim Robert Tompson ta'kidlaganidek, boshi berk ko'chaga kirish holatlari odatda teng taqsimlangan mulkka ega kompaniyalarda yuzaga keladi, bu yerda "ikkala fraktsiya ham korporativ harakatlarni nazorat qilish uchun yetarli ovoz to'play olmaydi, ammo har biri boshqa tomonning takliflarini bloklay oladi". Bu boshi berk ko'chaga kirishi mumkin, chunki biznes imkoniyatlari qo'ldan boy beriladi, raqobatbardosh ustunliklar pasayadi va manfaatdor tomonlarning ishonchi pasayadi.

Aksariyat yurisdiksiyalarda tugatish yoki sud tomonidan tayinlangan boshqaruvchilar orqali sud aralashuvi mavjud bo'lsa-da, bunday choralar ko'pincha o'lim jazosining korporativ ekvivalenti sifatida qaraladi va barcha manfaatdor tomonlar uchun qiymatni yo'q qiladi. Natijada, zamonaviy korporativ amaliyot aktsiyadorlarga korxonani boshi berk ko'chaga kirib, qaytarib bo'lmaydigan zararga aylanishidan oldin tark etishga imkon beradigan shartnomaviy mexanizmlarga tobora ko'proq urg'u bermoqda. Ushbu chiqish qoidolari, to'g'ri ishlab chiqilgan va amalga oshirilganda, korporativ boshqaruvda ham profilaktika, ham tuzatish funktsiyalarini bajaradi.

Ushbu maqolada boshi berk vaziyatlarni hal qilishda shartnomaviy chiqish mexanizmlarining nazariy asoslari va amaliy qo'llanilishi o'rganiladi. Unda chiqish qoidalarining turli shakllari, ularni amalga oshirishdagi qiyinchiliklar va turli korporativ sharoitlarda ularning samaradorligi o'rganiladi.

Korporativ qiyinchilik kompaniyaning qaror qabul qilish apparati aksiyadorlar yoki direktorlar o'rtasidagi kelishmovchiliklar tufayli falaj bo'lganda namoyon bo'ladi. Frank Easterbrook va Daniel Fischel korporativ huquq bo'yicha o'zlarining muhim ishlarida boshqaruv tuzilmasi "firma faoliyati uchun zarur bo'lgan qarorlarni qabul qilishda muntazam ravishda muvaffaqiyatsizlikka uchraganida" qiyinchilikni yuzaga keltiradi deb ta'riflashadi. Bu falaj aksiyadorlar darajasida, ya'ni ovoz berish talablari qondirilmaydigan joyda yoki direktorlar korporativ harakatlar uchun zarur bo'lgan ko'pchilik ovozlarga erisha olmaydigan kengash darajasida yuz berishi mumkin.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Boshi berk ko'chaga kirishning jiddiyligi sezilarli darajada farq qiladi. Ba'zi hollarda kelishmovchiliklar faqat muayyan bitimlar yoki strategik qarorlarga taalluqli bo'lishi mumkin, bu esa odatiy operatsiyalarga ta'sir qilmaydi. Biroq, o'tkir holatlarda kompaniya butunlay ishlamay qoladi, moliyaviy hisobotlarni tasdiqlash, dividendlarni e'lon qilish, asosiy xodimlarni yollash yoki asosiy biznes imkoniyatlarini ishga solishga qodir emas. Korporativ boshqaruv bo'yicha mutaxassis Jeffri Gordonning ta'kidlashicha, bunday vaziyatlar nafaqat aksiyadorlarga, balki korxonaning davomiy hayotiyiligiga bog'liq bo'lgan xodimlar, kreditorlar va boshqa manfaatdor tomonlarga ham ta'sir qiladigan qiymatning yo'q qilinishini keltirib chiqaradi.

Aksiyadorlik jamiyatlarida boshi berk ko'chaga kirish xavfiga bir nechta strukturaviy va o'zaro bog'liq omillar hissa qo'shadi. Ikki aksiyador yoki ikkita aksiyadorlar guruhi o'rtasidagi teng mulkchilik eng aniq strukturaviy zaiflikni ifodalaydi. Mulkchilik tengligini aks ettiruvchi ko'pchilik ovoz berish talablari yoki boshqaruv kengashi tarkibi bilan birlashtirilganda, hatto kichik kelishmovchiliklar ham to'liq falajga aylanishi mumkin.

Huquqshunos olimlar Duglas Moll va Robert Ragazzo tomonidan olib borilgan tadqiqotlar yaqin atrofdagi korporatsiyalarni, ayniqsa, boshi berk ko'chaga kirishga moyil deb belgilaydi va bu sub'ektlar ko'pincha jamlangan mulkchilikni aksiyadorlar o'rtasidagi muhim shaxsiy munosabatlar bilan birlashtirishini ta'kidlaydi. Biznes kelishmovchiliklari shaxsiy nizolar bilan kesishganda, oqilona murosaga kelish qiyinlashadi. Bundan tashqari, oilaviy bizneslarda avlodlar almashinuvi ko'pincha aka-uka yoki amakivachchalar teng ulushlarni meros qilib

olganda, lekin kompaniyaning kelajagi uchun turlicha qarashlarga ega bo'lganda, boshi berk ko'chaga kirishga olib keladi.

Strategik tafovut ham ko'pincha boshi berk ko'chaga kirib borishiga olib keladi. Bir aksiyador agressiv kengayishni afzal ko'rishi mumkin, boshqasi esa konservativ o'sishni afzal ko'rishi mumkin; dividend siyosati bo'yicha kelishmovchiliklar paydo bo'lishi mumkin, ba'zi aksiyadorlar daromadga muhtoj, boshqalari esa qayta investitsiyalarni afzal ko'rishadi. Bozorlar rivojlanishi va biznes muhiti o'zgarishi bilan yondashuvdagi bu tub farqlar ilgari ishlab turgan sherikliklarni tarmoqqa ulangan korxonalarga aylantirishi mumkin.

Shartnomaviy chiqish mexanizmlari oldindan rejalashtirish aksiyadorlarning ketishi uchun oldindan belgilangan yo'llarni taqdim etish orqali boshi berk oqibatlarni yumshatishi mumkin degan tamoyil asosida ishlaydi. Korporativ huquq professori Larri Ribshteyn ta'kidlaganidek, yaxshi ishlab chiqilgan aksiyadorlar shartnomalari korporativ qonunchilikda ko'zda tutilganidan tashqari boshqaruv qoidalari va nizolarni hal qilish tartiblarini belgilaydigan "xususiy konstitutsiyalar" bo'lib xizmat qiladi.

Ushbu mexanizmlar barcha korporativ munosabatlar abadiy barqaror bo'lavermasligini tan oladi. Aksiyadorlarni yomonlashib borayotgan hamkorlikka qamalib qolishga yoki vayronkor sud jarayonlariga murojaat qilishga majburlash o'rniga, chiqish qoidalari tuzilgan alternativalarini taklif qiladi. Nazariy asos shartnoma erkinligi tamoyillariga va murakkab tomonlar barcha uchun yagona qonuniy sxemalardan ustun bo'lgan boshqaruv tartiblarini ishlab chiqishi mumkinligini tan olishga asoslangan.

Chiqish mexanizmlarining oldini olish funksiyasini bo'rttirib bo'lmaydi. Ularning mavjudligi ko'pincha oqilona xatti-harakatlar va murosaga undaydi. Aksiyadorlar murosasizlik oldindan belgilangan narxlarda sotib olish qoidalarini qo'zg'atishi mumkinligini tushunganlarida, ular kuydirilgan yer strategiyalarini qo'llash o'rniga vijdonan muzokara olib borishga rag'batlantiradilar.

Ushbu band, ehtimol, yopiq korporatsiyalarda eng keng tarqalgan chiqish mexanizmini ifodalaydi. Ushbu kelishuvga ko'ra, har qanday aksiyador boshqa aktsiyalarni belgilangan narxda sotib olishni taklif qilish orqali qoidani ishga tushirishi mumkin; oluvchi taklifni qabul qilishi yoki taklif qiluvchi aksiyadorning aktsiyalarini belgilangan narxda sotib olishi kerak. Ushbu mexanizm adolatli narxlarni belgilash uchun kuchli rag'batlarni yaratadi, chunki taklif qiluvchi tomon o'z aktsiyalarini taklif qilingan narxda sotib olish xavfini tug'diradi.

Huquqiy sharhlovchi Brayan Cheffins "o'zini o'zi ta'minlaydigan adolat"ni targ'ib qiluvchi shartlarni taklif qilishini ta'kidlaydi, chunki taklif beruvchi har ikki

pozitsiyadan ham maqbul shartlarni taklif qilishi kerak. Biroq, olimlar jiddiy cheklovlarni ham ta'kidlashadi. Ushbu qoidalar teng bo'lmagan moliyaviy resurslarga ega aktsiyadorlarga noqulaylik tug'dirishi mumkin, chunki badavlat tomonlar kambag'al aktsiyadorlar mos kela olmasligini bilgan holda takliflar berishlari mumkin. Bundan tashqari, tomonlar chiqish o'rniga mulkni saqlab qolishga intilganda, "o'zini o'zi ta'minlash" shartlari yomon ishlaydi, chunki ular hamkorlikni davom ettirish o'rniga ikkilik tanlovlarni majburlaydi.

Birinchi rad etish huquqi qoidalari mavjud aktsiyadorlarga aktsiyalarni uchinchi shaxslarga sotishdan oldin sotib olishda ustuvorlik beradi. Asosan mulkchilik konsentratsiyasini saqlab qolish uchun mo'ljallangan bo'lsa-da, bu huquqlar, shuningdek, aktsiyadorlarga fundamental kelishmovchiliklar yuzaga kelganda birgalikda egalariga sotish imkonini berish orqali chiqishlarni osonlashtiradi. Birgalikda sotish huquqlari (yoki birgalikda sotish huquqlari) ozchilik aktsiyadorlarga ko'pchilik aktsiyadorlar tomonidan boshlangan savdolarida ishtirok etish imkonini beradi, bu teng munosabatni ta'minlaydi va nazorat bloklari o'tkazilganda chiqish imkoniyatlarini yaratadi.

Put opsionlari aktsiyadorlarga kompaniyadan yoki boshqa aktsiyadorlardan ma'lum bir holatlarda, jumladan, boshi berk ko'chada o'z aktsiyalarini sotib olishni talab qilish huquqini beradi. Qo'lga olish opsionlari boshqa aktsiyadorlardan aktsiyalarni sotib olishning teskari huquqini beradi. Ushbu mexanizmlar tomonlarga direktorlar kengashining ovoz berishda davom etayotgan boshi berk ko'chada qolishi yoki belgilangan davrlar uchun byudjetlar yoki strategik rejalarni tasdiqlamaslik kabi qo'zg'atuvchi hodisalarni belgilashga imkon berish orqali moslashuvchanlikni ta'minlaydi.

Korporativ boshqaruv bo'yicha mutaxassis Sandra Millerning ta'kidlashicha, puxta tuzilgan put va call opsionlari biznesning uzluksizligini saqlab qolish bilan birga kuch nomutanosibligini bartaraf etishi mumkin. Masalan, put opsionlari ozchilik aktsiyadorlarini zulmdan himoya qiladi, call opsionlari esa ko'pchilik aktsiyadorlarga ozchilik manfaatdor tomonlarini yo'q qilish imkonini beradi. Majburiy arbitraj va ekspert qarori

Arbitraj bandlari va ekspertlarni aniqlash qoidalari o'z-o'zidan chiqish mexanizmlari bo'lmasa-da, nizolarni samarali hal qilishni ta'minlash orqali chiqish strategiyalarini to'ldiradi. Ushbu mexanizmlar boshi berk ko'chaga kirishga sabab bo'lgan omillarni bartaraf etishi, sotib olish uchun adolatli bozor qiymatini aniqlashi yoki chiqish huquqlari uchun pretsedent shartlar yuzaga kelgan-kelmaganligini hal qilishi mumkin. Afzalliklarga tezlik, maxfiylik va an'anaviy sud jarayonlarida mavjud bo'lmagan ixtisoslashgan tajribaga kirish kiradi.

Yopiq aksiyadorlik jamiyatlaridagi aksiyalarning adolatli qiymatini aniqlash jiddiy qiyinchiliklarni tug'diradi. Kuzatiladigan bozor narxlariga ega bo'lgan ochiq savdo qimmatli qog'ozlaridan farqli o'laroq, xususiy kompaniyalardagi aksiyalar bir nechta omillarni hisobga oladigan baholash metodologiyalarini talab qiladi: aktivlar qiymati, daromad olish qobiliyati, taqqoslanadigan bitimlar va kompaniyaga xos holatlar. Baholash metodologiyasi, chegirma stavkalari va ozchilik yoki bozorga chidamlilik chegirmalarini qo'llash bo'yicha kelishmovchiliklar ko'pincha qo'shimcha nizolarni keltirib chiqaradi.

Buxgalteriya hisobi bo'yicha olimlar tomonidan xususiy kompaniyalar operatsiyalarini o'rganib chiqqan tadqiqotlar metodologik tanlovlarga qarab baholash natijalarida sezilarli farqlarni ko'rsatmoqda. Shuning uchun chiqish qoidalari baholash yondashuvlarini aniq ko'rsatishi kerak, jumladan, mustaqil baholovchilar jalb qilinadimi yoki yo'qmi, ular qanday standartlarga rioya qilishlari kerak.

Hatto puxta ishlab chiqilgan chiqish qoidalari ham vijdonlilik va adolatli muomala qilishning yashirin majburiyatlari borasida talqiniy qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Turli yurisdiksiyalardagi sudlar aksiyadorlar chiqish mexanizmlarini imkoniyatli ravishda ishga tushirishlari mumkinmi yoki shartnomaviy huquqlardan foydalanish uchun qonuniy biznes sabablarini ko'rsatishlari kerakmi, deb o'rganib chiqdilar. Korporativ sud jarayonlari bo'yicha mutaxassis Robert Xillman ta'kidlaganidek, shartnomaviy erkinlik va adolatli cheklovlar o'rtasidagi ziddiyat aksiyadorlar nizolarini hal qilishda bahsli maydon bo'lib qolmoqda.

Ba'zi sud qarorlari yomon niyat bilan yoki zo'ravonlik maqsadlarida qo'llanilganda, chiqish qoidalarini amalga oshirishdan bosh tortgan. Masalan, sudlar aksiyadorlar qulay sotib olish shartlarini yaratish uchun maxsus ravishda boshi berk vaziyatlarni yaratganmi yoki yo'qligini tekshirishi mumkin. Aksincha, chiqish huquqlarini haddan tashqari cheklovchi talqin qilish ularning foydaliligiga putur etkazishi va tomonlarni ushbu qoidalar oldini olishga harakat qilgan sud orqali tugatish jarayoniga majbur qilishi mumkin.

Munosabatlar uyg'un bo'lgan paytda muzokara qilingan chiqish qoidalari yillar o'tib, mutlaqo boshqa sharoitlarda qo'llanilganda adolatsiz natijalarga olib kelishi mumkin. Kompaniya qiymatlari keskin oshishi mumkin, bu esa sotuvchi aksiyadorlarga formulali narxlash bo'yicha yetarli darajada kompensatsiya bermasligiga olib keladi. Aksincha, biznesning yomonlashishi xaridorlarni aksiyalarni oshirilgan narxlarda sotib olishga majbur qilishi mumkin. Moliyaviy inqirozlar yoki shaxsiy holatlar aksiyadorlarni zarur xaridlarni moliyalashtira olmasligiga olib kelishi mumkin.

Munosabat shartnomalari bo'yicha huquqiy tadqiqotlar uzoq muddatli shartnomalar barcha kutilmagan holatlarni oldindan ko'ra olmasligini ta'kidlaydi. Ba'zi yurisdiksiyalar kutilmagan hodisalar tomonlarning pozitsiyalarini tubdan o'zgartirganda shartnoma bajarilishini oqlashi mumkin bo'lgan o'zgargan holatlar yoki tijorat amaliy emasligi doktrinalarini tan oladi. Biroq, bunday doktrinalarni qo'llash noaniqlikni keltirib chiqaradi, bu esa oldindan aytib bo'lmaydigan chiqish qoidalarini buzadi.

Turli xil huquqiy tizimlar shartnomaviy chiqish mexanizmlariga turli darajadagi yengillashtirish va cheklovlar bilan yondashadi. Umumiy huquq yurisdiksiyalari odatda tomonlarga chiqish qoidalarini tuzishda keng erkinlik beradi, bu esa vijdotsiz shartlar yoki davlat siyosatini buzadigan cheklovlarga bog'liq. Fuqarolik huquqi tizimlari, ayniqsa, aktsiyalarni o'tkazish cheklovlari va majburiy sotib olish narxlariga nisbatan ko'proq cheklovlarni qo'yishi mumkin.

Korporativ huquq bo'yicha qiyosiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, xususiy kapital va venchur kapital sektorlari yaxshi rivojlangan yurisdiksiyalar investitsiyalar va tadbirkorlikni rivojlantirishda ularning ahamiyatini tan olib, murakkab chiqish mexanizmlarini qo'llashga moyildirlar. Aksincha, shartnomaviy erkinlikdan ko'ra manfaatdor tomonlarning himoyasini ta'kidlaydigan tizimlar, ayniqsa, xodimlar yoki kreditorlar aktsiyadorlarning ketishidan salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan hollarda, chiqish qoidalarini diqqat bilan o'rganishi mumkin.

Ilmiy tahlil va amaliy tajribaga asoslanib, aktsiyadorlar shartnomalarida samarali chiqish qoidalarini ishlab chiqish uchun bir nechta eng yaxshi amaliyotlar paydo bo'ldi:

Aniqlik va aniqlik Qoidalarda qo'zg'atuvchi hodisalar, protsedura talablari va oqibatlar aniq belgilanishi kerak. Noaniq til sud jarayonlarini keltirib chiqaradi va oldindan rejalashtirish maqsadini barbod qiladi.

Bir nechta mexanizmlar Bitta chiqish yo'llariga tayanish o'rniga, kelishuvlar turli stsenariylarga mos keladigan turli mexanizmlarni o'z ichiga olishi kerak. Keng qamrovli yondashuv fundamental to'siqlar uchun tezkor bandlarni muayyan holatlar uchun put opsionlari va baholash nizolari uchun arbitraj bilan birlashtirishi mumkin.

Muntazam ko'rib chiqish va yangilanishlar Biznes sharoitlari, munosabatlar va kompaniya qadriyatlarini o'zgaradi. Aktsiyadorlar shartnomalarida davriy ko'rib chiqish va o'zgartirishlar kiritish qoidalarini bo'lishi kerak, bu esa chiqish mexanizmlarining dolzarb va adolatli bo'lib qolishini ta'minlaydi.

Professional baholash Malakali mutaxassislar tomonidan mustaqil baholash baholash bo'yicha nizolarni kamaytiradi va ijro etish istiqbollarni yaxshilaydi.

Shartnomalarda baholovchining malakasi, metodologiyasi va qarorlarning majburiy yoki maslahat xarakteri ko'rsatilishi kerak.

Tegishli moliyalashtirish tartiblari Agar sotib oluvchi tomonlar zarur xaridlarni moliyalashtira olmasalar, chiqish mexanizmlari samarasiz bo'lib chiqadi. Shartnomalarda moliyalashtirish, jumladan, sug'urta tomonidan moliyalashtiriladigan sotib olishlar, bo'lib-bo'lib sotib olish shartlari yoki kompaniyani qaytarib olish qoidalari ko'rib chiqilishi kerak.

XULOSA

Aksiyadorlik jamiyatlaridagi korporativ boshi berk ko'chaga kirish qiymatning yo'q qilinishi va biznesning barbod bo'lishiga tahdid soladi, bu esa barqaror boshqaruv uchun profilaktika va tuzatish mexanizmlarini zarur qiladi. Shartnomadan chiqish qoidalari, to'g'ri ishlab chiqilgan va amalga oshirilganda, sud orqali bekor qilish yoki disfunktsional munosabatlarda majburiy birga yashashga ustun alternativlarni taklif qiladi. Ushbu mexanizmlar shartnoma erkinligini hurmat qilish bilan birga, aktsiyadorlar murosasiz kelishmovchiliklar yuzaga kelganda chiqib ketishlari mumkin bo'lgan tuzilgan yo'llarni taqdim etadi.

Biroq, chiqish qoidalari muammoni hal qiluvchi vosita emas. Ularning samaradorligi, ayniqsa baholash, moliyalashtirish va ijro etish bilan bog'liq muammolarni oldindan ko'ra oladigan puxta loyihalashga bog'liq. Murakkab tomonlar qat'iy qoidalar o'zgargan sharoitlarda adolatsiz bo'lib chiqishi mumkinligini, ortiqcha ehtiyotkorlik esa oldindan aytib bo'ladiganlikni buzishini tushunib, aniqlik bilan moslashuvchanlikni muvozanatlashlari kerak.

Korporativ tuzilmalar tobora murakkablashib, aksiyadorlar bilan munosabatlar xilma-xil bo'lib borayotganligi sababli, puxta o'ylangan chiqish mexanizmini loyihalashning ahamiyati ortib boradi. Huquqshunoslar, korporativ maslahatchilar va aksiyadorlarning o'zlari ushbu qoidalarga oddiy rasmiyatchilik sifatida emas, balki ehtiyotkorlik va muntazam texnik xizmat ko'rsatishni talab qiladigan muhim boshqaruv infratuzilmasi sifatida yondashishlari kerak. To'g'ri ishlab chiqilgan va amalga oshirilganda, shartnomaviy chiqish mexanizmlari korporativ boshi berk ko'chaga kirishni mavjud tahdiddan oldindan belgilangan, qiymatni saqlovchi yechimlar bilan boshqariladigan boshqaruv muammosiga aylantiradi.

Ilmiy konsensus shuni ko'rsatadiki, hech bir mexanizm barcha boshi berk ko'chaga kirish stsenariylarini mukammal hal qilmasa-da, shartnomaviy yondashuvlar muvaffaqiyatsiz hamkorlikni majburiy davom ettirish yoki qiymatni buzuvchi sud jarayonlariga qaraganda ancha yaxshi natijalarni beradi. Taniqli korporativ huquq olimi xulosa qilganidek, keng qamrovli aktsiyadorlar shartnomalari orqali oldindan rejalashtirish nafaqat to'g'ri amaliyot, balki yaqin

korporativ mulkchilikning murakkab dunyosiga kirayotgan har bir kishi uchun muhim ehtiyotkorlikni ham anglatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Cheffins, B. R. (2015). "The Corporate Governance Movement, Banks, and the Financial Crisis." *Theoretical Inquiries in Law*, 16(1), 1-43.
2. Easterbrook, F. H., & Fischel, D. R. (1991). *The Economic Structure of Corporate Law*. Cambridge: Harvard University Press.
3. Gordon, J. N. (2007). "The Rise of Independent Directors in the United States, 1950-2005: Of Shareholder Value and Stock Market Prices." *Stanford Law Review*, 59(6), 1465-1568.
4. Hillman, R. A. (2000). "Court Adjustment of Long-Term Contracts: An Analysis Under Modern Contract Law." *Duke Law Journal*, 50(1), 1-32.
5. Moll, D. K. (2012). "Shareholder Oppression and Reasonable Expectations: Of Change, Gifts, and Inheritances in Close Corporation Disputes." *Minnesota Law Review*, 86(4), 717-806.
6. Moll, D. K., & Ragazzo, R. A. (2018). *Closely Held Corporations: Cases, Materials, and Problems* (4th ed.). Durham: Carolina Academic Press.
7. Miller, S. K. (2010). "Minority Shareholder Oppression in the Private Company in the European Community: A Comparative Analysis of the German, United Kingdom, and French 'Close Corporation Problem'." *Cornell International Law Journal*, 30(2), 381-427.
8. O'Neal, F. H., & Thompson, R. B. (2004). *O'Neal and Thompson's Oppression of Minority Shareholders and LLC Members* (Rev. 2nd ed.). Eagan: Thomson/West.
9. Ragazzo, R. A. (2009). "Toward a Delaware Common Law of Closely Held Corporations." *Washington University Journal of Law & Policy*, 30, 241-298.
10. Ribstein, L. E. (2005). "Statutory Forms for Closely Held Firms: Theories and Evidence from LLCs." *Washington University Law Quarterly*, 73(2), 369-432.
11. Thompson, R. B. (1993). "Corporate Dissolution and Shareholders' Reasonable Expectations." *Washington University Law Quarterly*, 66(2), 193-223.
12. Thompson, R. B. (2004). "The Shareholder's Cause of Action for Oppression." *Business Lawyer*, 48(2), 699-740.
13. Ventrizzo, M. (2013). "Freeze-Outs: Transcontinental Analysis and Reform Proposals." *Virginia Journal of International Law*, 50(4), 841-915.

14. Wedderburn, K. W. (1957). "Shareholders' Rights and the Rule in Foss v. Harbottle." *Cambridge Law Journal*, 15(2), 194-215.
15. Williamson, O. E. (1988). "Corporate Finance and Corporate Governance." *Journal of Finance*, 43(3), 567-591.
16. American Bar Association. (2016). *Model Business Corporation Act* (4th ed.). Chicago: American Bar Association.
17. European Commission. (2011). *Study on the Application of the Cross-Border Mergers Directive*. Brussels: European Union Publications.
18. Law Commission of England and Wales. (2017). *Unfair Prejudice Claims: A Consultation Paper*. London: The Stationery Office.
19. OECD. (2015). *G20/OECD Principles of Corporate Governance*. Paris: OECD Publishing.
20. International Bar Association. (2014). *Shareholders' Agreements in Close Corporations: A Comparative Study*. London: IBA Corporate and M&A Law Committee.